

"רק על עצמה"

יערה בן דוד: חינה לילי; שירים וקולות; עקד; 1982

תוך קריאה בספר שיריה הראשון של יערה בן-דוד, עלו במוחי שורות ידועות משירתה של המשוררת רחל: "רק על עצמי לספר ידעתי" / צר עולמי בעולם נמלה, גם מסעי עמסתי כמזה / רב וכבד מכתפי הדלה.

נראה כי שורות אלה התאימו להפליא לתאר את שירתה של יערה, שהיא שירה מינורית בעיקרה, העוסקת בהנצחתן של תחושות אנוש 'רגעיות', שהן על-פני-רוב תולדת זיקתו האינטנסיבית את סביבתו הקרובה.

יכולה שירה אישית-חוויתית המתעדת את דלת-האמות של המשורר להיות בעלת עוצמה, באם "תרע" לנסח באופן מדויק ואוטנטי גם יחד את מוקדי הרגש המתופעלים בעת קיום הזיקה בין המשורר לסביבתו הקרובה. זוהי, אם כן, איכות הדינמיקה המרכזית המנחה את שיריה של יערה בן-דוד. דינמיקה המפנימה טון מאזורי בין מיתרי של הטון המינורי.

בשירים קיימת תנועה בין תאור הווי חיים קונקרטי כמו בשיר "עד קצווי החדר" המתעד ארוע של שכירת חדר לאורן של תחושות חדשות שהוא יוצק אצל השוכרת — "אני שוכרת לי חדר בקומת הקרקע / שתמיד אני מלאה אותו והוא / מכיל אותי עד אפס מקום. / אני שוכרת לי חדר כדי לישון בו ולישון / בו היטב, כך, / מכרבלת במדרגותי, מעלי / שמיכה של תשע קומות / והלע החלול של המדרגות / כל הקומות / כל הקולות מגיעים אלי. / אבל לפני השינה אני קמה / עוד פעם אחת לראות / אם הכל כשורה — / הגז סגור / והדלת נעולה / וכל הסיגריות כבויות / והתנור כבוי גם הוא."

ומצד שני — תיאורן של תחושות אשר אינן ככולות לאירועים ביוגרפיים, כי אם לתנודות של "הלך-יום" שגותי, כמו בשורות השיר — "בחדר המדרגות / ההולך ופוחת / כמו דינודון אחרון של פעמון-מתכת / פנים באות מקרקעיתו / הפשטה צלולת מבט / תחשוב כאילו בלעת עצם מעצמך / ולא נודע כי בא אל קרבי בחושך / אינך שומע את שאון הנפילה / ההולך לאיבוד." המאחד בין שני השירים, מתקשר אל 'הטכניקה המילולית' המייחדת את הספר: "צירת מעברים עדינים בין שורות בעלות מימד של פרוזאיות תיאורית לבין שורות גדושות במטאפורות. שמוש משולב כזה בחומר השירי, עשוי היה לפגום ביצירת תמונה קוהרנטית, אלמלא נוצרה זיקת גומלין בין שתי דרכי התאור. זיקה זו מעניקה אפקט של ברירות ומובנות לשדה המטאפורי, ואפקט של סימליות להמחשה הפרוזאית. כך, באם נחזור לשם הדגמת האבחון לשיר "עד קצווי החדר", נוכל להווכח כיצד פרוט שגותי וכמעט שכלוני של "בדיקה בטחונות" בטרם שינה, מופקע ומועלה לכדי יצירת מימד סימבולי המייצג תחושות חרדה הפוקדות את היחיד בבדידותו, כאשר שורות מסוימות מוליכות את תיאור שלבי האירוע מתנאיו ההתנהגותיים הנצפים אל תנאיו הפנימיים הנפשיים המתונים בעולמו של החווה בלבד.

על-אף חשיפתן של תחושות כאב חריפות, נמנעת אינטונאציה מלאנכולית שעשויה היתה להקשות על היווצרות האפקט הסוגסטיבי. הימנעות כזו נשמרת באמצעות שזירתם של דימויים מורכבים המונעים אפשרות של פרשנות חד-משמעית ושקופה של התחושות 'האגוצנטריות'. גם בניית עלילות מצומצמות מסייעת לכך. עלילות אלה 'מפנימות' את ה"אני" הדובר אך אינן מעלימות אותו כליל. כך באחד השירים היפים בספר — "זה קורה / כשהאדמה מתייבשת / אפשר כבר ללכת יחפים. / ענן ציפורים / נקר באדמה. / תראה עכשיו אנחנו עומדים מלכת / כמו שנון עם הראש אל הקיר / חושבים שזה הסוף ומתכוננים / עוד קצת עוד קצת. מבט חולף / סמוך לרקע. / אחר-כך / באמצע הדרך שבין בית הכרם / לקרית יובל / ישבתי על אבן לנוח / מפצחת גרעיני חמניות / עיר-הריק / צרורה באצבעותי הנבוכות."

כאן מעבר מאזן בין נקודת מוצא תאורית מרוחקת וסתמית לבין מיקוד הדרגתי בדרך קליטתו של החווה את המתרחש סביבו. בסיומו של השיר נותרת אצל הקורא תחושה כאילו התאור הממוקד והדיווחי אינו

הנפלאים של ירושלים בשנות ה-40, מהתבוננותו פנימה ומהתבוננותו בסובב, ספר זה נמצא באותו איזור בינים צר, שקשה לתחמו, שבין ספר לילדים ולבני נוער לבין ספר על ילדות ונערים. סוג ספרים זה שגם "החצר השלישית" נכלל בו אינו מוכר די הצורך לקוראים המבוגרים, העשויים ליהנות ממנו וזר למדי לרוב הקוראים הצעירים.

מרים עקביא: גליה ומיקלוש: ניתוק יחסים; ספרית פועלים; תשמ"ב

כר בספרה הראשון, "נעורים בשלכת", התברר שלמרים עקביא דוחק לשתף את קוראיה בחוויות קשות של צעירים, שנקלעו למצוקה של בדידות בתוך עולם עויין, של חרדה ושל סכנה. אותם מצבים זכו שם לעיצוב רגיש, חדר-פעמי, שכיסה על ליקוייה שהיו בו. גם בספרה לבני נוער "גליה ומיקלוש: ניתוק יחסים" יש פרקים רגישים מאד — אלה הם פרקי בדידות ומאבק של מיקלוש הנער היהודי ההונגרי ופרקי ההתקרבות וההידברות בינו לבין גליה בת הדיפלומט הישראלי. אולם אלה משובצים בתוך סיפור-מסגרת, שחלקים ממנו מחוכרים זה לזה לא בקפידה וקטעים בתוכם אינם מהימנים דיים. למרות שזה הוא ספרה השלישי של מרים עקביא, נראה שאין היא מודעת לחשיבות מבנהו של הסיפור, לצורך ברקימתה של עלילה שכל מרכיביה ופרטיה מהימנים ושהרצף העלילתי שלה הוא הגיוני וחבל. משום שפרקי היפים של הספר הם מקוריים. במרכז ספרה של מרים עקביא מובא סיפור הכרותם של נערה ישראלית, שנקלעה ללא הכנה למציאות הזרה של בודפסט עם מיקלוש בנו של תוקר יהודי אשר סירב להסתגל לתביעות המשטר ושלם על כך בחורבן משפחתו. אמת, יותר משהסופרת מעוניינת בעיצוב לבטי הסתגלותה של גליה למציאות החדשה, השונה לחלוטין מזו שצמחה בתוכה, מעניין אותה סיפורו של מיקלוש נער שבראשית התבגרותו נותר לבד בעולם עויין, ומנסה להתמודד עם המצוקות האובייקטיביות של המציאות בארץ ענייה שמשטרה טוטאליטארי ועם מצוקות שלו שנגרמה על-ידי מחלת הנפש האנושה של אמו ועל-ידי מעצרה של אביו.

מכונס בעצמו, חשדן ביצירת מגעים עם הזולת, חושב באורח עצמאי, ומונע על-ידי רעיונות נועזים וכמעט לא-ניתנים להשגה חי מיקלוש בבית יתומים יהודי. קשה לתאר נער זר יותר ממנו לנערה לידת הארץ, פשר משיכתו אליה מתברר מהסיפור, סיבת הענותה אינה ברורה, אכן ניתן לנחשה. נכונותה להזדהות עם מצוקתו של הנער מאפשרת להם לעשות מעשה נועז של כניסה למקום אסור על-ידי מתן שוחד. השותפות בתכנון הכניסה לבית החולים השמור והחוויה הקשה המשותפת של התוודעות הנער לאמו — שני מאורעות מסעירים, מחזקים את הקשר בין השניים. קשר זה ניתן בגלל מלחמת ששת הימים וסילוק הדיפלומטים הישראלים מהונגריה.

אילו התמקדה עלילת הספר בנושא המרכזי, ואילו פותחה דמותה של גליה (בעיקר אילו בוררה בעיית ההסתגלות שלה לעולם זר כל כך ושונה) היה זה ספר חשוב במיוחד משום שפרט לספרה של רבקה קרן "קטי" (אשר גם עלילתה מתרחשת בהונגריה, של שנות ה-50) אין שום ספר לנער המנסה להציג את חייו של נער יהודי מעבר למסך הברזל.

מרים עקביא רצתה לתפוס מרובה, היא מספרת גם על יחסם של ההונגרים לישראלים ועל היחסים בתוך הקהילה הדיפלומטית, היא מעלה גם עלילות משנה שאינם מתפתחות, וכותבת, במחילה, גם על דברים שאינה יודעת (בעמ' 90 מסופר שאמרו "זכור" בבית הכנסת בליל "כל נרדיו"). אני רוצה לקוות שהעלילה המרכזית שעל שמה קרוי הספר היא שתמשוך קוראים, ותפתח להם צוהר לעולמם של בני גילם החיים כמשטר עויין ורדף אשר אינו מאפשר להם לשמור על זהותם.

אלכס זהבי

אלא מערך אנלוגי שתכליתו תיאור היסוד הנפשי המופשט.

בספר מצויים שירים מעטים יחסית 'הפורצים' את מחסום הקול הפנימי, בהם נערך נסיון לתפוס את תנאיו של קיום אנושי אחר, מהליכה של הוויה זרה הנחפסת מתוך זווית של בחינה והתבוננות מהצר, או אירוע שאין לו נגיעה רק בתחום הצר של הקיום הדימוימי השגורתי. שיר כזה נבחר לסיום הספר — "טרקטור עלה / על מוקש סורי ישן ברמת הגולן / לא הרחק מן הגבול של היום. / מעצמת הפיצוץ / נפתחו התפרים מחדש / לשקט מוזר / יום אחר יום / הלדת אינסופית / תפר גם יחפה על תפר פרום / כמו שמחלה מחפה על מחלה אחרת / מן משוכה עוד יותר."

באשר לקולאות המשולבים בין דפי השירים, שאף הם מעשי ידיה של יערה בן-דוד מספרם הקטן והרפסותם 'האפור' אינם מושכים במיוחד את הלב ואין הם מוסיפים ואינם גורעים

ענת לויט

שיר שכולו שיר

היכל קן צפור; יורם בן מאיר; הוצאת ספרית פועלים; תשמ"ב.

בן מציאות שאיננה ושהיחה מאבני השתן של יורם בן מאיר למציאות שבאידיאה מציאות שלא היתה ושמטבעה לא תהיה ולא תוגשם נעים שירי האסופה החדשה של יורם בן מאיר "היכל קן צפור". תנועה שמרכיביו רמזים כבר בבחירת שם האסופה. היכל כבנין יצני וכמלאכת מחשבת לעומת קן, מלאכת הטבע כמעט אליהם נוספת הצפור שבמידה זו או אחרת מרמזת על השירה ובעיקר על הפיוט המסורתי וחומריה לתנועת שירתו של יורם בן מאיר אמונים בדרג המיוחדת.

שימושי הלשון, מערכות הדימויים והתקשרותם ליצירת השיר מעוצבים ומותנים בשירתו של י. בן מאיר על ידי הצורך או אם תרצה ההכרח לקבע מציאות שהיתה או מציאות אידיאלית שכרגע איננה. ובכך קובעת לה שירתו של י. בן מאיר מדור בפני עצמה.

אין בשירתו של י. בן מאיר מהרצון לעצב מציאות בחינת מימזיס או להגיע להארה של המציאות על ידי שיא (פואנטה) המושג בשיר כשם שאין בה מפורקן או הכיטוי לחוויה היולית. כך לא נמצא בשיר את סעור הנפש של האני הנוגע או נתקל בעולם. באחר. י. בן מאיר עומד לפני מציאות שמאפיינה הוא הורמית חוסר היציבות. הריק והחלום. כך נמצא הצהרות רבות כמו "בראשית היה הכל נחלם. ואין חול. ואין / חול לים." (עמ' 9, הכל נחלם) או "גם הדברים / בשוליים זורמים לגעוש בורם / המתוך זהוב אל לב / העיר, אל לב / השיר, בתנועה" (עמ' 37, קרבה).

מציאות זו תקבל את ממשותה ממציאות שהיתה וזה לא על דרך הנוסטלגיה כי אם בדרך של קיבוץ-מילולי או ממציאות שהיתה או ממציאות אידיאלית שלא היתה ואין לא תוגשם ואשר דוקא משום כך אין מציאות כמציאותה. ומכאן מקור האמונה של יורם בן מאיר במלה בכלל ובמעש השיר כפרט עד כדי האמונה ש"כל אבן / שזה מלה, אכנים / בונות מלים..." (עמ' 16, קרבה) או "ערב עומד קורא / שיר / בורא ירושלים" (עמ' 20, צרור חיים) ואינך יודע מה בונה ירושלים ערב או שיר.

בקוטב אחר של מציאות שהיתה ואיננה ניצבת שכונת מחלול. אותה שכונה שהיתה בסוף אלנבי בקרבת הים שכונה שלא הרבה נותר ממנה פרט לים ולזכרונותיו של ה"אני". מציאות זו שאיננה מקבלת את אופיה בהכרח רק על ידי זכרונותיו של האני. על מנת לעלות את המציאות, לשחזרה, נזקק י. בן מאיר לשיר, לרקטת